

Konkurentnost bosanskohercegovačke ekonomije sa aspekta opterećenja plata porezima i doprinosima

Zijad Krnjić

Direktor FZ PIO/MIO

Email: zijad.krnjic@fzmiopio.ba

Sažetak: U našoj državi, Bosni i Hercegovini, od 1996.g., kao rezultat Ustava prihvaćenog Dejtonskim mirovinim sporazumom, sistem penzijskog i invalidskog osiguranja provode dva nosioca u dva entiteta: u FBiH FZ MIO/PIO a u RS Fond PIO RS. Takvo rješenje, naravno nije proizišlo po principu racionalnosti i funkcionalnosti, već kao politički kompromis. U međuvremenu to rješenje je zaživjelo i funkcionira na način koji je prilično poznat široj javnosti. U cijelom tom periodu su se i propisi iz oblasti fiskalne politike u entitetima razvijali u različitim i neusklađenim pravcima, što znači različite visine i strukturu doprinosa na i iz plata. Međutim, zajedničko je to što su se stope doprinosa održale na relativno niskom nivou, naročito u Republici Srpskoj, a sve pod priiiskom nekonkurentnosti poslovnog sektora i dijagnoza „iz rukava“ o opterećenju doprinosima kao najvećem, a po nekima i jedinom, uzroku te nekonkurentnosti. Ovaj rad ima namjeru da, prvenstveno ekonomistima, a i drugima koji utiču na kreiranje poslovnog ambijenta u Bosni i Hercegovini, posebno u kreiranju porezne politike, prezentira egzaktno podatke o opterećenosti bruto plata doprinosima i ostalim davanjima na i iz plata, koja u nekim pravnim sistemima imaju drugo ime, u državama u okruženju i nekim državama EU. Sistemi socijalnog osiguranja, naročito zdravstvenog osiguranja, se značajno razlikuju u raznim državama Evrope. Razlike između anglosaksonskog i ostalih sistema su tolike da ovaj prvi nećemo niti porediti, jer bi trebalo uraditi poseban rad da se objasne razlike i geneza tih razlika, što nije namjera ovog rada. Razlike u sistemu penzijskog osiguranja, kod država „Stare Evrope“ i zemalja u tranziciji, prvenstveno u Jugoistočnoj Evropi, se svode na dvije:

- neke države su djelimično prešle na sistem kapitalizirajućih doprinosa, dok su druge u cjelini u sistemu međugeneracijske solidarnost,
- gotovo svaka država ima različit nivo potpore finansiranju isplate penzija iz budžeta, tj. iz poreznih prihoda,

U zadnjem dijelu će se ove razlike pokušati „nivelirati“ da bi se vidjela slika opterećenja plata doprinosima za PIO. Kod zdravstvenog osiguranja su razlike u sistemima raznih država mnogo veće, toliko da su gotovo neuporedivi finansijski pokazatelji. Sve te razlike proizilaze iz različitog nivoa dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja i različitog nivoa obavezne zdravstvene zaštite. U suštini te razlike se poklapaju sa razlikama u nivou razvijenosti. Kod komparacije opterećenosti plata - nadnice porezima i doprinosima za države nastale iz bivše SFRJ će podaci biti uporedivi za ukupne doprinose, dok će za „stare“ države EU, uz poređenje, biti data objašnjenja. Svrha ovog istraživanja je da eliminiira, ili pokuša eliminirati, zabludu da je visina stopa doprinosa na plate osnovni, po nekima jedini, uzrok nekonkurentnosti bosanskohercegovačkog poslovnog sektora na svijetskom tržištu.

Ključne riječi:
penzijski sistem, međugeneracijska solidarnost, doprinosi na plate, BDP, realni sektor, zdravstveni sistem, budžet, porez na dohodak

Sažetak (nastavak): Ovo istraživanje će dati naznake kakvo kretanje stopa doprinosa, primarno doprinosa za PIO, se može očekivati u skoroj budućnosti. Na kraju će biti iskazana tvrdnja, koja će biti dokazivana ovim istraživanjem, iako zvuči jeretički, da povećano izdvajanje za doprinose, a naročito sadašnje, u poređenju sa drugima i niže, nije uzrok nekonkurentnosti poslovnog sektora u BiH, te da uzroke treba tražiti na drugim mjestima.

U prvom dijelu rada je objašnjen predmet istraživanja, te osnovni pojmovi, kroz uvod. U arugomom dijelu su prezentirani podaci o bruto platama, doprinosima na plate i struktura neto plata i doprinosa u oba entiteta u Bosni i Hercegovini. U trećem dijelu su obrađeni podaci o bruto platama u zemljama u okruženju: Srbija, Hrvatska, Slovenija, Crna Gora koje imaju nasljeđen sličan sistem međugeneracijske solidarnosti iz bivše Jugoslavije, te nekoliko država „starijih“ članica EU: Francuska, Njemačka. U četvrtom dijelu su upoređeni podaci za te države i bosanskohercegovačke entitete, svedeni na istu metodologiju, te prezentirani rezultati komparacije. Na kraju istraživanja, kroz peti dio, dati su zaključci o opterećenju bruto satnice doprinosima, kao jednom od uvjeta za konkurentnost realnog sektora.

Abstract: In our country, Bosnia and Herzegovina, as a result of Constitution adopted by Dayton Peace Agreement, pension and disability insurance is since 1996 conducted by two organs: FZ MIO/PIO in FB&H (Federal Pension and Disability Insurance Institute of Federation Bosnia and Herzegovina), and Fond PIO RS in RS (Pension and Disability Insurance Fund of Republic Srpska). This solution, of course, was not a result of rationality and functionality, but rather of political compromise. In the meantime, that solution has come to life and functions in the manner well known to the general public. During that entire period, fiscal policy regulations in entities developed in different and non-harmonized directions, which means varying levels and structures of contributions to and from salaries. However, the mutual thing is that contribution rates remained relatively low, especially in Republic Srpska, due to the pressure of non-competitiveness of the business sector and “out of the sleeve” diagnosis about contribution burdens as the biggest, and according to some, the only, cause of such non-competitiveness. The intention of this paper is to present, primarily to economists, but also to others who impact creation of economic environment in Bosnia and Herzegovina, especially creation of tax policy, exact information about gross salary burdens with contributions and other benefits to and from salaries, which in some legal systems, in neighbor countries and some countries of the EU, have a different name. Social insurance systems, especially health insurance systems, vary significantly in different European countries. The differences between Anglo-Saxon and other systems are so great that the first will not be used for comparative purposes at all, because a separate paper would be needed just to explain the differences and genesis of those differences, which is not the purpose of this paper.

Keywords: pension system, intergenerational solidarity, contributions on wages, GDP, real sector, health system, budget, income tax.

Abstract (continue): *The differences of the pension insurance system in “Old Europe” and countries in transition, primarily in Southeast Europe, amount to two:*

- *some countries have partially shifted to the capitalization contribution system, while others are entirely in the intergenerational solidarity system,*
- *almost every country has a different level of support to financing pensions out of the budget, ie. tax income.*
-

The last part will attempt to “level out” these differences in order to see the whole picture of salary burden with pension and disability insurance contributions. Differences in health insurance are in systems of various countries much bigger, so much that financial indicators are almost non-comparable. All those differences are a result of a different level of voluntary health insurance and mandatory health protection. Essentially, these differences are in line with differences in development level. When comparing salary-wage burdens with taxes and contributions for countries borne out of ex-Yugoslavia, information will be comparable for total contributions, while for “old” countries of EU, explanations will be given with comparisons.

The purpose of this research is to eliminate, or attempt to eliminate, the misconception that the level of salary contribution rate is the primary, and according to some, the only cause of non-competitiveness of Bosnian business sector in the Global market. This research will give indication to what movement of contribution rates, primarily pension and disability insurance contribution, can be expected in the near future. At the end, although it sounds heretic, a statement proved by this research will be given, that increased rates for contributions, especially current, which are lower compared to others, are not the cause of non-competitiveness of the business sector in Bosnia and Herzegovina, and that causes should be sought in other places.

The first part, introduction, explains the research topic and basic terms. The second part presents data about gross salaries, contributions to salaries and the structure of net salaries and contributions in both entities in Bosnia and Herzegovina. The third part elaborates on gross salaries in neighbor countries: Serbia, Croatia, Slovenia, Monte Negro, which implement the similar intergenerational solidarity system, inherited from ex-Yugoslavia, and a couple of “older” member countries of EU: France and Germany. The fourth part compares data for those countries and Bosnian entities, using the same methodology, and presents the comparison results. At the end of research, through the fifth part, conclusions are given about gross wage burdens by contributions, as one of conditions for real sector competitiveness.

UVOD

U Bosni i Hercegovini je, kao i svim evropskim državama, te u većini svjetskih, penzijski sistem utemeljen na principu međugeneracijske solidarnosti. Taj sistem se kolokvijalno zove „Pay as you go“ i njegov nastanak se veže za njemačkog kancelara iz 19. vijeka Otto von Bismarka, u vrijeme čije vlasti su izgrađene institucija države koje su od, do tada feudalnih dijelova, napravile jaku i organiziranu državu Njemačku, među kojima je i začetak penzijskog osiguranja. Temeljni princip sistema međugeneracijske solidarnosti je da generacija koja radi, plaćanjem doprinosa za PIO, izdržava generaciju kojoj je istekao radni vijek, bilo zbog starosti bilo zbog invalidnosti.

U prethodna dva stoljeća, od kad je sistem postepeno uveden u Evropi a zatim se širio u svijetu, on je davao izuzetne rezultate i to iz dva razloga:

- radno „istrošena“ generacija do tada nije dobijala ništa, tako da su joj novostečena prava bila izuzetni napredak,
- ukupni životni vijek, a time vijek korištenja prava bio je znatno niži, tako da su finansijske potrebe za sredstvima za alimentiranje rashoda penzija u ukupnom BDP-u bile znatno niže nego danas, te je i finansijsko opterećenje tekućeg rada doprinosom za PIO bilo relativno prihvatljivo.

U našoj državi penzijski sistem takođe funkcioniše na principu međugeneracijske solidarnosti i to već skoro 100 godina. Pošto je, kao što je poznato, Bosna i Hercegovina u tom periodu bila dio nekoliko država i prošla kroz nekoliko ratova, bilo je prekida u funkcioniranju penzijskog sistema, ali se on svaki put ponovo izgrađivao na principu međugeneracijske solidarnosti. Od zadnjeg rata 1992.-1995. g., kada je Bosna i Hercegovina ustrojena, Dejtonskim mirovnim sporazumom, kao država dva entiteta, izgrađena su dva entitetska penzijska sistema, a osim tog „loma“, penzijski sistem je doživio i još nekoliko snažnih „udaraca“, među kojima su najteži:

- gubitak produktivnog dijela stanovništva zbog pogibije i iseljavanja,
- uništavanje materijalne osnove ekonomije BiH,
- potpuna destrukcija institucija sistema i
- ogromna nezaposlenost po završetku rata.

Sa tim polaznim osnovama penzijski sistem u Bosni i Hercegovini se, kroz dva entitetska nositelja osiguranja, počeo revitalizirati odmah po završetku rata. S početka su njegovi prihodi bili primarno iz budžetske podrške iz više razloga:

- nisu odmah niti razrađeni propisi na kojima će se temeljiti prikupljanje prihoda,
- poslovni sektor je bio veoma slab i prepustilo se da se on razvija gotovo bez nadzora nad izmirivanjem poreznih i drugih obaveza,
- institucije države nisu imale niti kapacitet da se „čvrsto“ pozabave prikupljanjem prihoda.

Vremenom se uvodila porezna disciplina i to dosta teško, jer nije bilo lako tražiti naplatu javnih prihoda od pravnih lica koja su nastavila kontinuitet poslovanja u višestruko otežanim uvjetima i od novonastalih privatnih poslovnih subjekata, koje su osnivali ratni veterani sa osnovnom poslovnom idejom da država njima treba pomagati, a ne da oni moraju plaćati poreze.

Naprijed rečano je bitno istaći jer od tada postoji zabluda kod svih učesnika u kreiranju i izgradnji ekonomskog sistema u BiH o pretjeranom opterećenju plata doprinosima. Ta zabluda je vremenom dobila konture dogme i aksioma i „jeres“ je dovesti je u pitanje. Ovo istraživanje će dokazati da su plate manje opterećene porezima i doprinosima nego i u jednoj državi Evrope koja ima isti, ili približno isti, sistem finansiranja socijalne i zdravstvene zaštite iz doprinosa na plate zaposlenih, te dati naznake koji su to elementi sistema uzročnici nekonkurentnosti poslovnog sektora u BiH.

Struktura bruto plate u Bosni i Hercegovini

Struktura bruto plate u F BiH

Kao što je u uvodu rečeno, nadležnost u socijalnoj, fiskalnoj politici i radnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini je na entitetima. Sukladno tome F BiH je te sektore uredila svojim zakonima i podzakonskim aktima, od kojih su najvažnij:

- Zakon o PIO, drugi zakoni koji reguliraju pravo i način utvrđivanja penzija (Zakon o službi u OS BiH, zakoni o povoljnijem penzionisanju, itd.)
- Zakon o radu,
- Zakon o doprinosima, te odgovarajući pravilnici i drugi podzakonski, provedbeni akti.
- U prethodnih 15 godina se sistem socijalnog osiguranja: penzijsko-invalidsko, zdravstveno i osiguranje od nezaposlenosti, razvijao prilično stihijski sa dva osnovna trenda:
- kopiranje sistema iz bivšeg socijalističkog uređenja države, sa prepisivanjem prava,
- popuštanje pritisku na rješavanju socijalnih prava, formalno-pravno, zaposlenih radnika u propalim i besperspektivnim industrijskim firmama i prava ratnih veterana zasnovanih na njihovim ratnim zaslugama.

To je, s vremenom, dovelo do neizdržive finansijske opterećenosti fondova koji su formirani radi provođenja prava na penzijsko i zdravstveno osiguranje, jer im za tu obavezu nisu osigurani odgovarajući prihodi. Elaboracija pravnog sistema iz tih oblasti bi zahtjevala poseban i veći rad, tako da ćemo, u nastavku objasniti osnovne parametre i kroz primjer prikazati strukturu bruto plate.

F BiH je, po inerciji iz bivše države, zadržala kombinovani sistem izračuna plate i doprinosa, što znači da se obračun doprinosa vrši iz bruto plate na teret zaposlenika i na bruto platu na teret poslodavca, iako u praksi nije ništa značilo, niti zaposlenicima, niti poslodavcima to razdvojeno računanje.

Tabela 1: Obračun plate u FBiH po važećim propisima

FEDERACIJA

BRUTO PLAĆA		EUR 2.000,00
Doprinos za PIO-iz plaća (na teret osiguranika)	17,00%	340,00
Dop. za zdrav. osig.-iz plaća (na teret osiguranika)	12,50%	250,00
Dop. za osig. od nezap. -iz plaća (na teret osiguranika)	1,50%	30,00
DOPRINOSI IZ PLAĆE - UKUPNO	31,00%	620,00
Opća olakšica+jedna izdrž.osoba		230,00
Osnovica za porez		1.150,00
Porez na dohodak	10,00%	115,00
DOPRINOSI I POREZ		735,00
NETO (BP-DOPRINOSI)		1.380,00
NETO (BP-DOPRINOSI-POREZ)		1.265,00
Doprinos za PIO-na plaće (na teret poslodavca)	6,00%	120,00
Dop. za zdrav. osig.-na plaće (na teret poslodavca)	4,00%	80,00
Dop. za osig. od nezap.-na plaće (na teret poslodavca)	0,50%	10,00
DOPRINOSI NA PLAĆU - UKUPNO	10,50%	210,00

Doprinosi 830,00

Porez 115,00

Neto plata umanjena za porez na doh. 1.265,00

Ukupan trošak poslodavca 2.210,00

Izvor: Obračun plate u F BiH prema odredbama Zakona o doprinosima F BiH.

Iz prethodnog primjera, koji je modeliran na bruto platu od 2.000 EUR-a, iz razloga poređenja sa primjerima drugih država koji slijede u nastavku rada, vidi se struktura izdvajanja za zaposlenika po sadašnjim propisima u FBiH. U primjeru je i izkazan obračun poreza na dohodak, sa pretpostavkom odbitne stavke samo zaposlenika i jednu izdržavanu osobu, iako u stvarnosti ogromna većina zaposlenika ima odbitak iz osnovice za porez na dohodak i po osnovu više izdržavanih članova i iz drugih osnova. Poređenjem izdvajanja za doprinose: za PIO, za zdravstvenu zaštitu i za osiguranje u slučaju nezaposlenosti, koji ukupno iz bruto i na bruto platu iznose 830,00 EUR, u odnosu na ukupni trošak poslodavca koji iznosi 2.210,00 EUR, da se izračunati da su ukupna izdvajanja za doprinose na i iz plata za poslodavca 37,56%.

Ukoliko u obračun stavimo porez na dohodak fizičkih osoba, po obračunu iz tabele, ukupna izdvajanja iz plate bi bila:

• ukupan trošak rada	2.210,00 EUR,
• doprinosi+porez na dohodak	945,00 EUR,
• neto plata (bruto umanjeno za porez i dopr.)	1.265,00 EUR,
• ukupna stopa opterećenja iz bruto	42,76%,
• ukupno izdvajanje za PIO	460,00 EUR, ili 20,81%

Struktura bruto plate u Republici Srpskoj

Sistem socijalnog osiguranja u RS je, kao i u FBiH, razvijan u zadnjih 15-ak godina na osnovama nasljeđenog sistema iz socijalističke Jugoslavije. To znači da su uspostavljena ista ili slična prava na penzionisanje i zdravstvenu zaštitu, kao i na osiguranje od nezaposlenosti, kakva su postojala do 1992.g., kao da su ratne godine „prespavane“. Osim „zaraze“ socijalističkom svijesti sistem je, kao i u FBiH, „obolio“ od obaveze davanja prava, u suštini nezaposlenim, zaposlenicima bivših socijalističkih preduzeća, te, dodatno, obaveze davanja prava ratnim veteranima.

U prvih 5-6 godina poslije rata, kada je RS-u, zbog političkih problema, dolazila znatno manja finansijska pomoć iz Evrope i SAD-a, te kada je BDP i standard življenja bio znatno niži, izdvajanja za sistem socijalnu sigurnosti, te očekivanja stanovništva od tog sistema, su bila skromnija i sistem je finansijski bio znatno manje opterećen. S početka 2000-tih godina, politički sistem RS-a se otvorio prema svijetu i počela su stizati i finansijska sredstva, ubrzano je porastao standard življenja stanovništva i još ubrzanije su porasla očekivanja od sistema socijalne sigurnosti. Penzije su počele rasti, ubrzano se razvijao zdravstveni sistem, gradile su se i osavremenjivale bolnice i druge zdravstvene ustanove i, naravno, porasle su potrebe za novcem za penzije i zdravstvenu zaštitu.

Kao i u FBiH, jedno vrijeme je rastao i BDP, ali uglavnom iz osnova strane pomoći i donacija, dok razvoja privrede nije bilo, ili bar ne tempom kojim je rasla potrošnja. Republika Srpska je u tom periodu: 2000. do 2013.g. uradila jedan potez u fiskalnoj politici koji se razlikovao od FBiH, iako su se u suštini fiskalni sistemi razvijali na isti način, a to je naglo obaranje stopa doprinosa iz bruto plata (tada se prišlo bruto obračunu) 2006. g., sa obrazloženjem da se smanji opterećenje na plate u funkciji poboljšanja konkrentnosti realnog sektora, a što je trebalo da podstakne njegov razvoj i zapošljavanje.

Pokriće za pad prihoda budžeta i vanbudžetskih fondova, za koje se smatralo da će se za godinu-dvije eliminirati povećanjem zaposlenosti u realnom sektoru, se našlo u sredstvima od prodaje strateških kompanija: Telecoma Srpske i Naftne industrije RS. Zaista su se te dvije prodaje desile u najboljem trenutku i po najboljoj cijeni, tako da „se imalo para“ narednih 5-6 godina.

Zahvaljujući tom potezu stope doprinosa iz plata su u RS najniže u Evropi. Međutim svih tih godina, do danas, zaposlenost u realnom sektoru u RS kontinuirano se smanjuje u apsolutnom broju, prihodi u vanbudžetskih fondovima se realno smanjuju, što je stvarni dokaz da visina doprinosa na plate nije niti najvažniji, a kamo li jedini uvjet za razvoj realnog sektora i za povećanje zapošljavanja u realnom sektoru.

Kako to nije tema ovog istraživanja nećemo dalje to elaborirati već ćemo analizirati strukturu bruto primanja zaposlenika u Republici Srpskoj.

Tabela 2: Obračun bruto plate u RS po važećim propisima

RS

BRUTO PLAĆA		EUR 2.000,00
Doprinos za PIO-iz plaća (na teret osiguranika)	18,50%	370,00
Dop. za zdrav. osig.-iz plaća (na teret osiguranika)	11,50%	230,00
Dop. za osig. od nezap. -iz plaća (na teret osiguranika)	1,00%	20,00
Dječija zaštita	1,50%	30,00
DOPRINOSI IZ PLAĆE - UKUPNO	32,50%	650,00
Opća olakšica+jedan izdr.osoba	10%	230,00
Osnovica za porez		1.120,00
Porez na dohodak	10,00%	112,00
DOPRINOSI I POREZ		762,00
NETO PLATA(BP-DOPRINOSI)		1.350,00
NETO ZA ISPLATU(Bruto-doprinosi-porez)		1.238,00

Doprinosi	650,00
Porez	112,00

Izvor: Obračun plate po Zakonu o doprinosima Republike Srpske

Kao što se iz gornje tabele vidi obračun doprinosa na plate u RS je na tzv.bruto principu i kompletan iznos je na teret zaposlenika.Tako obračunati doprinosi, kao što se vidi, su 32,50% iz bruto plate i tako posmatrani su najniži u Evropi. Međutim u RS se doprinosi obračunavaju i na ostale naknade kao, npr. topli obrok, te ako se u osnovicu doda prosječno još 300 KM i obračuna 32,50% dobije se još 97,50 KM plaćanja za doprinose. Kada se to doda na iznos doprinosa iz tabele i stavi u odnos sa bruto platom stopa doprinosa iz bruto plate se povećava sa 32,50% na 37,37% ,dakle približna onoj u FBiH,ali i dalje među najnižim u Evropi. Kada uporedimo ukupna davanja, sa uključenim porezom na dohodak, sa ukupnim troškom plate procenat je u RS 38,10%. Kada se u izdvajanja za porze i doprinose ukuljuči i procjenjeni iznos na ostala oporeziva primanja od 97,50 KM, dobije se ukupna stopa opterećenja porezima i doprinosima iz ukupnog troška, koji plaća poslodvaca, 42,97%.

Struktura bruto plate u državama u okruženju i u nekim državama EU

Struktura bruto plate u Crnoj Gori

Tabela 3: Obračun fiskalитета na i iz bruto zarada prema propisima u Crnoj Gori

		osnovica	stopa	Iznos
1.	bruto zarada			EUR 2.000,00
2.	porez na dohodak fizičkih lica	bruto zarada	9% na iznos do 720 €, a 15% na iznos preko 720 €	256,80
3.	doprinosi na teret zaposlenog	bruto zarada		480,00
3.1.	Doprinos za PIO	bruto zarada	15%	300,00
3.2.	Doprinos za zdravstveno osiguranje	bruto zarada	8,50%	170,00
3.3.	Doprinos za osiguranje	bruto zarada	0,50%	10,00
4.	Neto zarada (1-2-3)			1.263,20
5.	Doprinosi na teret poslodavca			204,00
5.1.	Doprinos za PIO	bruto zarada	5,50%	110,00
5.2.	Doprinos za zdravstveno osiguranje	bruto zarada	3,80%	76,00
5.3.	Doprinos za osiguranje	bruto zarada	0,50%	10,00
5.4.	Doprinos Fondu rada	bruto zarada	0,20%	4,00
5.5.	Sredstva sindikata	bruto zarada	0,20%	4,00
6.	Prizez porezu na dohodak fizičkih lica	porez na dohodak	15%	38,52
7	Ukupni troškovi zarada (1+5+6)			2.242,52

Izvor: *www.fondpio.me*

Kao što se iz gornje tabele može vidjeti u Crnoj Gori je način obračuna doprinosa na plate sličan onom u Bosni i Hercegovini uz jednu specifičnost, a to je da je osnovica za obračun poreza na dohodak bruto plata, a ne neto zarada, te da nema odbitnih stavki za izračun poreza.

Tako obračunat porez na dohodak je de facto trošak bruto plate kao i ostali doprinosi i, ako se tako tretira, opterećenje bruto plate porezima i doprinosima u Crnoj Gori iznosi:

- Ukupni trošak zaposlenika 2.242,52 EUR,
- Neto primanje zaposlenika 1.263,20 EUR,
- Ukupni porezi i doprinosi 979,32 EUR,
- Stopa opterećenja porezima i doprinosima 43,67%,
- Izdvajanje po doprinosima za PIO 410,00 EUR, ili 18,28 %

Struktura bruto plate u Republici Srbiji

Kao što je iz tabele koja slijedi vidljivo obračun doprinosa i poreza na dohodak u Srbiji i Crnoj Gori je po istom modelu, što je i razumljivo jer su do prije 5-6 godina bile u istoj državi tj. istom ekonomskom sistemu. Dakle, i u Srbiji se prvo naplati porez iz bruto plate, a zatim obračunavaju doprinosi iz bruto plate na teret zaposlenika i na bruto platu na teret poslodavca. Tretirajući porez na dohodak iz bruto plate kao i doprinose, ukupna stopa opterećenje plata porezima i doprinosima u Srbiji bi bila: 40,54%.

Struktura ukupnog troška zaposlenika je kako slijedi:

- ukupan trošak rada 2.358,00 EUR,
- neto zarada 1.402,00 EUR,
- porezi i doprinosi 956,00 EUR,
- ukupna stopa opterećenja plata porezima i doprinosima 40,54 %,
- izdvajanje za porinos za PIO 480,00 EUR, ili 20,36%

Naprijed izdvojeni podaci su vidljivi iz tabele koja slijedi:

Tabela 4: Obračun fiskaliteta na i iz bruto zarada prema propisima u Republici Srbiji

		osnovica	stopa	Iznos
1.	bruto zarada			EUR 2.000,00
2.	porez na dohodak fizičkih lica	bruto zarada	10% iz bruto plate	200,00
3.	doprinosi na teret zaposlenog	bruto zarada		398,00
3.1.	Doprinos za PIO	bruto zarada	13%	260,00
3.2.	Doprinos za zdravstveno osiguranje	bruto zarada	6,15%	123,00
3.3.	Doprinos za osiguranje	bruto zarada	0,75%	15,00
4.	Neto zarada (1-2-3)			1.402,00
5.	Doprinosi na teret poslodavca			358,00
5.1.	Doprinos za PIO	bruto zarada	11,00%	220,00
5.2.	Doprinos za zdravstveno osiguranje	bruto zarada	6,15%	123,00
5.3.	Doprinos za osiguranje	bruto zarada	0,75%	15,00
6	Ukupni troškovi zarada (1+5+6)			2.358,00

Izvor: www.pio.rs.rs

Struktura bruto plate u Republici Hrvatskoj

Na početku ove tačke domah ćemo prikazati tabelu obračuna troškova plate zaposlenika:

Tabela 5: Obračun bruto plate u Republici Hrvatskoj

Red. broj		Iznos	Stopa	Osnovica	Napomena
1	Bruto plaća	EUR 2.000,00			
2	Mirovinsko/penzijsko 1. stup	300,00	15,00 %		
	Mirovinsko/penzijsko 2. stup	100,00	5,00%		
	Doprinosi iz plaće	400,00			
3	Dohodak (1-2)	1.600,00			
4	Osobni odbitak	314,00			
5	Porezna osnovica (3-4)	1.286,00			
6	Porez po stopi 12%	154,32	12%		do 2.200 Kn
	Porez po stopi 25%	321,50	25%		2.200 do 8.800 Kn
	Porez po stopi 40%	514,40	40%		od 8.800 Kn
7	Porez ukupno	321,50			
8	Prirrez porezu na dohodak	32,15	10%		prosjek
9	Ukupno porez i prirrez	353,65			
10	Neto (3-9)	1.246,35			
	Bruto plaća	2.000,00			
	Doprinos za zdravstveno	260,00	13,00 %		
	Doprinos za slučaj ozljede	10,00	0,50%		
	Doprinos za zapošljavanje	34,00	1,70%		
	Ukupni trošak plaće (Bruto 2)	2.304,00			

*U zadnjoj koloni r.br. 6 prethodne tabele su iskazane zakonske osnovice za oporezivanje dohodka, po hrvatskom zakonu, po progresivnim stopama u Hrvatskim Kunama (Kn)

www.mirovinsko.hr

Kao što se iz prethodne tabele vidi obračun bruto plate u Republici Hrvatskoj je sličan kao i u ostalim državama bivše Jugoslavije. Dakle postoji obračun doprinosa iz bruto plate na teret zaposlenika i na bruto platu na teret poslodavca.

Specifičnosti postoje u obračunu poreza na dohodak koji ima uz sebe i prirrez koji propisuje lokalna zajednica kao svoj prihod i koji se razlikuje od jedne do druge lokalne zajednice, ali je prosjek, koji smo i primjenili 10%, kao i različita stopa poreza na dohodak zavisno od visine plate. U obračun smo uzeli srednju stopu od 25%, koja je iz osnovice prosječne plate u Hrvatskoj. Takođe, slično kao u Srbiji i Crnoj Gori stopa poreza na dohodak ovisi o visini bruto plate i nema oslobađajućeg dijela osnovice.

Kada se iz tabele izdvoje osnovni parametri slika je sljedeća:

- ukupan trošak zaposlenika 2.304,00 EUR,
- neto zarada zaposlenika 1.246,35 EUR,
- ukupno porezi i doprinosi 1.057,65 EUR,
- stopa poreza i doprinosa iz ukunog trošak zaposl. 45,90%
- izdvajanje po doprinosima za PIO 400,00 EUR, ili 17,36 %

Struktura bruto plate u Republici Sloveniji

U Republici Sloveniji, kao državi nastaloj raspadom bivše Jugoslavije, je sistem obračuna doprinosa na platu sličan Hrvatskoj i F BiH, dakle kombinovani: prvo iz bruto plate na teret zaposlenika, a zatim na bruto platu na teret poslodavca. Porez na dohodak se obračunava na osnovicu: bruto plata umanjena za doprinose iz bruto plate. Bruto plata umanjena za ta dva davanja čini neto isplatu uposleniku. Kada se stave u odnos ukupna davanja iz i na bruto platu, te porez na dohodak prema ukupnom trošku po jednom zaposleniku, opterećenje plata porezima i doprinosima u Republici Sloveniji je:

- ukupan trošak zaposlenika 2.322,00 EUR,
- neto primanje zaposlenika 1.285,20 EUR,
- ukupni porezi i doprinosi 1.036,80 EUR,
- stopa ukupnog opterećenja porezima i doprinosima 44,65 %,
- ukupno izdvajanje za PIO 487,00 EUR, ili 20,97%

Naprijed obrađeni podaci su iz tabele koja slijedi:

Tabela 6: Obračun bruto plate u Republici Sloveniji

<p>OBRAČUN FISKALITETA NA I IZ BRUTO ZARADA</p> <p>PREMA PROPISIMA U SLOVENIJI</p>
--

		osnovica	stopa	iznos
1.	bruto zarada			EUR 2.000,00
2.	porez na dohodak fizičkih lica	nato zarada	27,0%	272,80
3.	doprinosi na teret zaposlenog	bruto zarada	22,1%	442,00
3.1.	Doprinos za PIO	bruto zarada	15,50%	310,00
3.2.	Doprinos za zdravstveno osiguranje	bruto zarada	6,36%	127,20
3.3.	Doprinos za osiguranje	bruto zarada	0,24%	4,80
4.	Neto zarada (1-2-3)			1.285,20
5.	Doprinosi na teret poslodavca		16,10%	322,00
5.1.	Doprinos za PIO	bruto zarada	8,85%	177,00
5.2.	Doprinos za zdravstveno osiguranje	bruto zarada	6,56%	131,20
5.3.	Doprinos za osiguranje	bruto zarada	0,06%	1,20
5.4.	Doprinos Fondu rada	bruto zarada		
5.5.	Sredstva sindikata	bruto zarada		
5.6.	Ostali porezi	bruto zarada	0,63%	12,60
6.	Prizez porezu na dohodak fizičkih lica	porez na dohodak		
7.	Ukupni troškovi zarada (1+5+6)			2.322,00

Izvor: www.zpiz.si

Struktura bruto plate u Republici Francuskoj

Na početku ćemo odmah prikazati tabelu obračun bruto plate u Francuskoj, a zatim iz nje izvući parametre:

Tabela 7: Obračun bruto plate u Republici Francuskoj

		osnovica	stopa	iznos
1.	bruto zarada			EUR 2.000,00
2.	porez na dohodak fizičkih lica	bruto zarada	7,9%	157,00
3.	doprinosi na teret zaposlenog	bruto zarada	13,2%	264,00
3.1.	Doprinos za PIO	bruto zarada	10,05%	201,00
3.2.	Doprinos za zdravstveno osiguranje	bruto zarada	0,75%	15,00
3.3.	Doprinos za osiguranje	bruto zarada	2,40%	48,00
4.	Neto zarada (1-2-3)			1.579,00
5.	Doprinosi na teret poslodavca		41,47%	829,40
5.1.	Doprinos za PIO	bruto zarada	14,70%	294,00
5.2.	Doprinos za zdravstveno osiguranje	bruto zarada	13,10%	262,00
5.3.	Doprinos za osiguranje	bruto zarada	5,50%	110,00
5.4.	Doprinos Fondu rada	bruto zarada		
5.5.	Sredstva sindikata	bruto zarada		
5.6.	Ostali porezi	bruto zarada	8,17%	163,40
6.	Priraz porezu na dohodak fizičkih lica	porez na dohodak		
7.	Ukupni troškovi zarada (1+5+6)			2.829,40

Izvor: www.franceretraite.fr

Kao što se iz tabele vidi model obračuna poreza i doprinosa u Francuskoj je sličan kao i u državama bivše Jugoslavije. Osnovna razlika je suštinske prirode i ogleda se u tome da je relativno veće opterećenje na teret poslodavca.

Kada se poredaju osnovni parametri slika je sljedeća:

- ukupan trošak za zaposlenika 2.829,40 EUR,
- neto primanje zaposlenika 1.579,00 EUR,
- porezi i doprinosi 1.250,40 EUR,
- stopa opterećenosti plata porezima i doprinosima 44,19 %,
- izdvajanje po doprinosima za PIO 495,00 EUR, ili 17,50 %

Struktura bruto plate u Saveznoj Republici Njemačkoj

Tabela 8: Obračun bruto plate u SR Njemačkoj

		osnovica	stopa	iznos
1.	bruto zarada			EUR 2.000,00
2.	porez na dohodak fizičkih lica	bruto zarada	11,1%	222,00
3.	doprinosi na teret zaposlenog	bruto zarada	19,3%	385,50
3.1.	Doprinos za PIO	bruto zarada	9,45%	189,00
3.2.	Doprinos za zdravstveno osiguranje	bruto zarada	7,30%	146,00
3.3.	Doprinos za osiguranje	bruto zarada	2,53%	50,50
4.	Neto zarada (1-2-3)			1.392,50
5.	Doprinosi na teret poslodavca		19,28%	385,60
5.1.	Doprinos za PIO	bruto zarada	9,45%	189,00
5.2.	Doprinos za zdravstveno osiguranje	bruto zarada	7,30%	146,00
5.3.	Doprinos za osiguranje	bruto zarada	2,53%	50,60

5.4.	Doprinos Fondu rada	bruto zarada		
5.5.	Sredstva sindikata	bruto zarada		
5.6.	Ostali porezi	bruto zarada		
6.	Prerez porezu na dohodak fizičkih lica	porez na dohodak		
7.	Ukupni troškovi zarada (1+5+6)			2.385,60

Izvor: www.deutsche-tennisversicherung.de

Obradom podataka iz prethodne tabele vidi se da su osnovni parametri opterećenja plata porezima i doprinosima u SR Njemačkoj kako slijedi:

- Ukupan trošak zaposlenika 2.385,60 EUR,
- Neto primanje zaposlenika 1.392,50 EUR,
- Ukupni porezi i doprinosi 993,10 EUR,
- Stopa opterećenosti plata porezima i doprinosima 41,62 %
- Izdvajanje po osnovu doprinosa za PIO 378,00 EUR, ili 15,84%

Kod S.R.Njemačke postoji specifičan porez na plate koji ima preciznu namjenu: za obnovu Istočne Njemačke i koji je sadržan u ukupnoj stopi opterećenja 41,62%.

Relativno niska stopa doprinosa za PIO u SR Njemačkoj se, osim ekonomske razvijenosti, koja se ogleda i u povoljnijem odnosu broja zaposlenih i broja penzionera, može objasniti i značajnijim učešćem sufinansiranja penzija iz budžeta, tj. iz poreznih prihoda, nego što je to situacija u Bosni i Hercegovini. U sljedećoj tabeli je prikazano, u apsolutnim i relativnim brojkama, sufinansiranje penzija iz budžeta u SR Njemačkoj:

Tabela 9: Finansiranje penzija iz budžeta 2012.god Njemačka, u milijardama eura

iz budžeta za penz.	81,2
ukupno za penzije	229,23
budžet	305,8
budžet za penz./uk.penz	35,42%
budžet za penz./budžet	26,55%

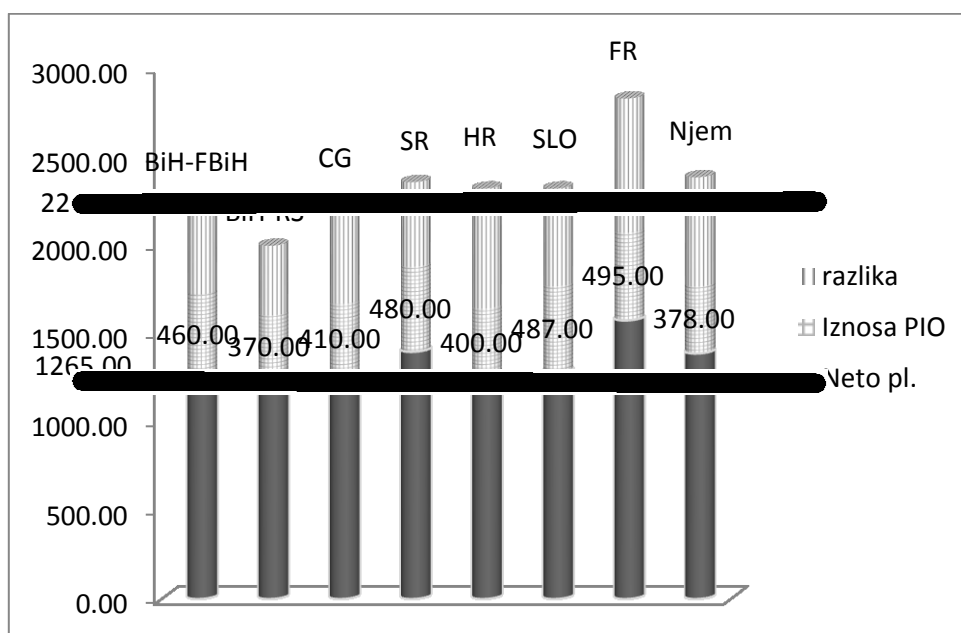
Komparacija opterećenja porezima i doprinosima u Bosni i Hercegovini i nekim, referentnim, državama iz okruženja i Evropske Unije

Komparacija opterećenja porezima i doprinosima prema važećim propisima

Iz prethodnog poglavlja, na primjerima pojedinačne i prosječne plate, svedene na 2000 EUR-a bruto, prikazani su sistemi obračuna poreza i doprinosa iz bruto plate i na bruto platu za nekoliko država. Kao što se može vidjeti postoje značajne razlike između svake države, ali su principi prilično slični i rezultati se mogu porediti. Naime u svim državama se na platu obračunavaju: doprinos za PIO, doprinos za zdravstveno osiguranje i doprinos za zaštitu od nezaposlenosti i, uglavnom, je osnovica bruto plata, s tim da su velike razlike u obračunu na teret zaposlenika i na teret poslodavca. Kod poreza na dohodak postoje značajne razlike i u osnovici i u procentu i u oslobađajućem dijelu osnovice. U nekim državama je osnovica bruto plata, u drugim neto plata, zatim kod nekih postoji neoporezivi dio plate, dok kod drugih je kompletna bruto plata osnovica za obračun. Postoje razlike i u namjeni poreza na dohodak, npr. u SR Njemačkoj imamo porez na bruto platu za obnovu Istočne Njemačke, u Hrvatskoj imamo prirez na porez koji ubire lokalna zajednica i čija stopa se jako razlikuje od općine do općine. Dakle, porez na dohodak je produkt porezne politike u dotičnoj državi, ali mu je zajedničko da je obavezan i da mu je osnovica bruto, ili neto plata, te ga se u tom smislu tretira kao opterećenje na plate. Pregled konsolidiranih podataka iz obračuna opterećenja na plate komparativno je dat u sljedećoj tabeli i ilustriran u grafikonu urađenom na bazi podataka iz tabele:

Tabela 10: Opterećenje ukupnog troška zaposlenika porezima i doprinosima u nekoliko država Evrope

Elementi	BiH-FBiH	BiH-RS	Crna Gora	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Francuska	Njemačka
Ukupan trošak	2210,00	2000,00	2242,52	2358,00	2304,00	2322,00	2829,40	2385,60
Neto plata	1265,00	1238,00	1263,20	1402,00	1246,35	1285,20	1579,00	1392,50
Porezi i doprinosi	945,00	762,00	979,32	956,00	1075,65	1036,80	1250,40	993,10
Iznos za PIO	460,00	370,00	410,00	480,00	400,00	487,00	495,00	378,00
Stopa optereće.	42,76	38,10	43,67	40,54	45,90	44,65	44,19	41,62
Stopa za PIO	20,81	18,50	18,28	20,36	17,36	20,97	17,50	15,84
Sufin. iz Budžeta	0,12	0,22	0,50	0,43	0,46	0,34	0,40	0,35

Grafikon1: Opterećenje ukupnog troška zaposlenika porezima i opritinosima u nekoliko država Evrope

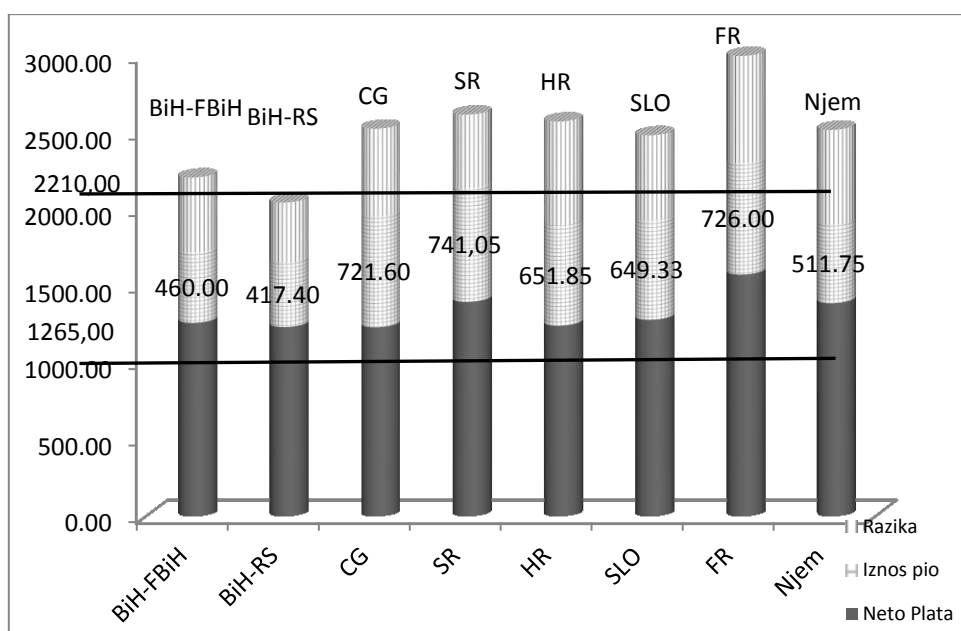
Komparacija opterećenja porezima i doprinosima kada sufinansiranje iz budžeta svdemo na nivo u F BiH

Tabela 11: OPTEREĆENJE UKUPNOG TROŠKA ZAPOSLENIKA POREZIMA I DOPRINOSIMA U NEKOLIKO DRŽAVA EVROPE KADA SE SUFINANASIRANJE IZ BUDŽETA UJEDNAČI

Elementi	BiH-FBiH	BiH-RS	Crna Gora	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Francuska	Njemačka
Ukupan trošak	2210,00	2047,40	2554,12	2619,05	2555,85	2484,33	3060,40	2519,35
Neto plata	1265,00	1238,00	1263,20	1402,00	1246,35	1285,20	1579,00	1392,50
Porezi i doprinosi	945,00	809,40	1290,90	1217,05	1327,50	1199,13	1481,40	1126,85
Iznos za PIO	460,00	417,40	721,60	741,05	651,85	649,33	726,00	511,75
Stopa opterećc.	42,76	39,50	50,54	46,47	51,94	48,27	48,40	44,72
Stopa za PIO	20,81	20,38	28,25	28,30	25,50	26,14	23,72	20,31
Sufin.iz Budžeta	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12

Kao što se iz naslova ove tačke vidi, u tabeli 11 su obrađeni podaci iz tabele 10 na način da je sufinansiranje penzija iz budžeta svedeno na procenat koji ima F BiH(vidljivo iz zadnjeg reda tabele), a radi uporedivosti koliko stvarno države, uzete za primjer, izdvajaju, na ovaj ili onaj način, za penzije. Obračun je urađen na način da je, kod svih država, procenat sufinansiranja penzija iz budžeta, dakle iz poreznih prihoda, sveden na onaj koji mi imamo, a razlika potrebnih sredstava za PIO uključena u iznos doprinosa za PIO(četvrti red), te je za isti iznos povećan iznos poreza i doprinosa (treći red) i iznos ukupnog troška (prvi red). Dakle iznos neto plate, poreza na dohodak i ostalih doprinosa nije mijenjan. Kada su izmjenjene brojke upoređene vidi se da je, ukoliko bi se ujednačilo sufinansiranje iz budžeta, opterećenje porezima i doprinosima, kao i doprinosom za PIO, u Bosni i Hercegovini, a posebno u Republici Srpskoj, najmanje u Evropi.

U grafikonu, koji je urađen na temelju podataka iz tabele 11, je slikovito vidljiva naprijed iznijeta tvrdnja:

Grafikon 2: Opterećenje ukupnog troška zaposlenika porezima i doprinosima u nekoliko država Evrope kada se sufinansiranje iz budžeta ujednačeni

Naravno tačku 4.2., grafikon 2 treba uzeti kao prilog analizi koji pokazuje da posmatranje samo obračuna bruto plate ne daje ispravnu sliku koliko se stvarno izdvaja za finansiranje socijalne i zdravstvene zaštite, sa akcentom na izdvajanje za doprinos za PIO.

Ovaj preračun, prikazan u tabeli br.11, nije 100% precizan, jer promjenom izdvajanja za PIO, bi se promjenile i osnovice za ostala davanja, a sve u zavisnosti od propisa pojedinih država. Međutim on daje prilično vjernu sliku (grafikon br.2) kolika bi izdvajanja po svim osnovama iz bruto plate bila kada bi se sufinansiranje u svim državama, uzetim za primjer, ujednačilo sa onim koje trenutno ima F BiH. Letimičnim pogledom na grafikon br.2 je vidljivo da, uz nešto više neto plate u Srbiji, Njemačkoj i Francuskoj, i približno iste u ostalim državama i dva bosanskohercegovačka entiteta, su ukupna izdvajanja za poreze i doprinose u Bosni i Hercegovini, realno, najniža od svih evropskih država koje imaju uporedive sistema finansiranja socijalne i zdravstvene zaštite.

ZAKLJUČAK

Kao što je u uvodu rečeno, svrha ovog rada je da se proba rasvijetliti, kroz analizu i komparaciju podataka, tema optrećenosti plata porezima i doprinosima u Bosni i Hercegovini. Svjedoci smo da, po ovom pitanju, u javnosti i društvenim interesnim skupinama postoji, gotovo, konsenzus da su porezi i doprinosi na plate u Bosni i Hercegovini previsoki, pa čak da su najveći ili među najvećim u Evropi i svijetu, te da su osnovni, ili čak i jedini uzročnik nakonkurentnosti naše privrede na tržištu. Ovaj rad ima ambiciju da tu temu analitički i poređenjem rasvijetli da bi se onda mogla vidjeti ispravna slika. Za primjer su uzete sve države u okruženju, sljednice bivše Jugoslavije, iz razloga što se iste nisu „daleko odmakle“ od sistema obračuna plate i poreza i doprinosa na plate onakvog kakav su imale u bivšoj zajedničkoj državi, te dvije „stare“ i velike države EU: Francuska i SR Njemačka, koje takođe imaju sistem obračuna bruto plate i izdvajanja iz iste sličan i uporediv sa zemljama bivše Jugoslavije.

Polazna osnova je visina bruto plate od 2.000 EUR-a, iz raloga što je ona, u prosjeku, približno takva u zemljama EU, a za BiH i ostale zemlje u okruženju je, za potrebe ove analiza, uzeta ista tolika radi uporedivosti. Zbog obračuna na bruto na teret poslodavca ukupno izdvajanje za plate koje isplati poslodavac se razlikuje, što se iz tabela i grafikona vidi i što nije problem porediti. Svi podaci i analize su uređeni i urađeni na osnovu zvaničnih informacija od nosioca penzijskog osiguranja ili sa njihovih zvaničnih veb stranica i konačna slika je najvidljivija u tabeli br. 10 i grafikonu br. 1, a kad se u poređenje ukalkulira i sufinansiranje penzija iz budžeta, koje je u Bosni i Hercegovini, pored istih ili manjih stopa doprinosa za PIO najmanje, slika je još upečatljivija i vidi se iz tabele br. 11 i grafikona br. 2. Pogledom na te podatke i te grafikone je vidljiv konačni zaključak ovog rada:

- Opterećenje plata porezima i doprinosima u Bosni i Hercegovini je među najmanjim od evropskih država koje imaju sličan i uporediv sistem socijalnog i zdravstvenog osiguranja i nije razlog nekonkurentnosti poslovnog sektora Bosne i Hercegovine na svjetskom, a naročito ne evropskom, tržištu.

Sa ubjedljivo najmanjim porezima i doprinosima iz bruto plate ističe se Republika Srpska, koja je stope značajno oborila 2006./7.g. i egzaktn je dokaz da se tom mjerom, kao jedinom, ne može napraviti ništa u smislu povećanja zaposlenosti i ekonomske aktivnosti, jer od tada, što je vidljivo iz statističkih izvještaja, zaposlenost u RS-u konstantno pada a nezaposlenost raste.

Na kraju je bitno iskazati još jedan zaključak, koji se istina u ovom radu ne vidi explicitno, ali je dokazan posredno:

- Za ekonomsku i društvenu stabilnost je od iznimne važnosti da je sa mjerama povećanja ili smanjenja poreza i doprinosa ne ide bez „čvrste“ analitičke podloge, te da one ne budu česte i drastične.

Identificirati prave i ključne uzročnike nedovoljne ekonomske aktivnosti u Bosni i Hercegovini, te posljedično tome visoku stopu nezaposlenosti i nizak nivo BDP/per capita, zahtjeva veći i kompleksniji naučno istraživački rad, pa ćemo ovdje samo postaviti nekoliko pitanja:

- a) Je li Bosna i Hercegovina 1996.g. izišla iz rata sa nekoliko stotina milijardi \$ direktne materijalne štete?
- b) Je li bosanskohercegovačka privreda izgubila 4 godine u tehnološkom razvoju?
- c) Je li bosanskohercegovačka privreda, uz prethodno, 1996.g. imala socijalističku strukturu?
- d) Jesu li u Bosni i Hercegovini do 1998.g. u platnom prometu, regularno funkcionirale valute susjednih država?
- e) Je su li u Bosni i Hercegovini i ustavno instalirana dva privredna sistema, koja izgrađuju dva poluodvojena tržišta?
- f) Da li ustavni ustroj Bosne i Hercegovine, prirodno, proizvodi previše administrativnih barijera i dodatnih nepotrebnih troškova realnom sektoru?

LITERATURA

1. Krnjić Z.: “ Ekonomski efekti integracije penzijskih sistema u Bosni i Hercegovini “- magistarski rad, Juli 2013. g.,
2. Krnjić Z.: “ Mogući efekti smanjenja stope doprinosa na plate na povećanje zaposlenosti u F BiH “- Stručni seminar „FINCONSULT“ Tuzla; Vlašić, April 2013. g.
3. Krnjić Z.: “ Ekonomski parametri penzijskih sistema u Bosni i Hercegovini “- Stručni seminar „FEB“ Sarajevo; Neum, Septembar 2013.g.

Zijad Krnjić

Internet stranice

1. www.fzmiopio.ba,
2. www.fondpiors.org,
3. www.pio.rs.rs,
4. www.mirovinsko.hr,
5. www.deutsche-rentenversicherung.de,
6. www.fondpio.me,
7. www.zpiz.si,
8. www.franceretraite.fr